

Vabariigi Valitsuse istungi protokollis märgitava otsuse „Nende tegevuste loetelu, milleks võib kasutada Vabariigi Valitsuse reservi sihtotstarbelisi vahendeid, muutmise“ eelnõu seletuskiri

1. Sissejuhatus

1.1 Sisukokkuvõte

Justiits- ja digiminister teeb ettepaneku muuta nende tegevuste loetelu, milleks võib kasutada Vabariigi Valitsuse reservi sihtotstarbelisi vahendeid ning avaldada loetelu Rahandusministeeriumi veebilehel.

Loetelus kajastatakse Justiits- ja digiministeeriumi valitsemisalale 582 292 euro lisandumine 2025. aastasse kohtutele õigusemõistmise tagamiseks Vabariigi Valitsuse reservi sihtotstarbeta vahendite arvelt.

2025. aasta riigieelarve seaduse eelnõu koostamisel ning riigi eelarvestrateegia 2025-2028 kinnitamisel ei olnud protsessis piisavalt aega kohtute rahastamise spetsiifikat Rahandusministeeriumiga põhjalikult läbi arutada.

1.2 Eelnõu ettevalmistaja

Eelnõu ja seletuskirja on ette valmistanud justiits- ja digiministeeriumi justiitshalduspoliitika asekanstler Mari-Liis Mikli (tel. 5861 8982, e-post mari-liis.mikli@justdigi.ee) ning eelarve- ja strateegiatalituse juhataja Kairi Sirkel (tel. 5554 1109, e-post kairi.sirkel@justdigi.ee) koostöös kohtudirektor Tiina Erebi (tel. 750 0640, e-post tiina.ereb@kohus.ee) ja Rahandusministeeriumi riigieelarve osakonna finantstalituse analüütiku Kairi Jürgensoniga (tel. 5982 5041, e-post kairi.jyrgenson@fin.ee).

2. Eelnõu sisu

Vastavalt riigieelarve seaduse § 58 lõikele 1¹ võib Vabariigi Valitsus Vabariigi Valitsuse reservi koosseisus ette näha sihtotstarbelisi vahendeid Vabariigi Valitsuse heakskiidetud tegevuste rahastamiseks. Tegevused, milleks võib kasutada Vabariigi Valitsuse reservi sihtotstarbelisi vahendeid, kiidab Vabariigi Valitsus heaks istungi protokollis märgitava otsusega.

Käesoleva eelnõuga nähakse ette Vabariigi Valitsuse reservi sihtotstarbelistesse vahenditesse Justiits- ja Digiministeeriumi valitsemisalale 2025. aastasse 582 292 euro maksmine kohtutele õigusemõistmise tagamiseks ning vähendada selleks vastavalt 2025. aasta Vabariigi Valitsuse reservi sihtotstarbeta vahendeid.

3. Justiits- ja digiministeeriumi kohtute eelarve suurendamine õigusemõistmise tagamiseks

Kohtute 2025. aasta kärpe-eesmärgi täitmiseks on juba olnud vajalik otsustada Pärnu Maakohtu Pärnu kohtumaja Rüütli tn hoone ning Tartu Maakohtu Võru kohtumaja Põlvas asuva hoone sulgemine. Samuti vähendati oluliselt tegevuskulusid, kaotades või vähendades erinevate teenuste mahtu, näiteks täiendavate video- ja kaugistungiseadmete soetamine kohtusaalidesse, tervise- ja sportimiskulude hüvitamine kohtute teenistujatele, koolitused. Lisaks vähendati ametnike arvu.

Kohtute töökoormuse vähendamiseks ja menetluste tõhustamiseks teeb Justiits- ja Digiministeerium aktiivselt kohtutega koostööd. Hetkel on ette valmistatud seaduse muudatused nii halduskohtumenetluses, kriminaalkohtumenetluses kui tsiviilkohtumenetluses, kuid vaatamata planeeritavatele muudatustele ei ole võimalik töökoormust vähendada kärpeülesande täitmiseks vajalikus mahus, st kohtu rolli õigusemõistmisel ei saa ilma põhiseadust rikkumata vähendada sellises ulatuses, mis kärbet kataks. Esimese ja teise astme kohtutesse saabus kõikides menetlusliikides 2024. aastal lahendamiseks 60 506 asja (2023. aastal 60 255 asja). 2025. aasta saabuvate asjade prognoos on samas suurusjärgus (so üle 60 000 asja). Kohtul on põhiseaduse §-st 146 tulenev ainupädevus mõista õigust, lisaks õigusemõistmisele on kohtu pädevusse antud ka kohtuliku järelevalve teostamise ülesanded. Kohtud ei saa jätta täitmata põhiseadusest tulenevaid ülesandeid ning õigusemõistmise korrakohaseks tagamiseks vajab kohus piisavas ulatuses eelarvelisi vahendeid. Toimiv kohtusüsteem tagab õigusriigi püsimise ning on ühtlasi ka osa riigi julgeolekugarantiist. Kohtusüsteemi eelarve vähendamine või eelarve kärpeülesanded mõjutavad negatiivselt õigusemõistmise kvaliteeti mis omakorda pikendab kohtumenetlusi ja viib usalduse kadumiseni õigussüsteemi vastu. Euroopa Liidu põhiõiguste harta artikkel 47 kohaselt on igaühel õigus õiglasele ja avalikule asja arutamisele mõistliku aja jooksul. Kohtusüsteemis kärpete tegemisel on suur tõenäosus, et menetlusi ei ole võimalik lahendada mõistliku aja jooksul ning inimeste rahulolematuse ja seetõttu ka valmisolek esitada riigi vastu nõudeid Euroopa Inimõiguste Kohtusse pöördumiseks suureneb.

Kohtusüsteemi eripära võrreldes teiste asutuste ja institutsioonidega ei ole seni kärpeülesannete jagamisel arvesse võetud. Lisaks politseinikele ja kaitseväelastele on ka kohtunike ülesandeks tagada riigis sisejulgeolek. Kohus on julgeoleku viimaseks, kuid väga oluliseks astmeks. Ainult kohus saab võtta süüdlased vastutusele ja neile määrata karistused, et süüdalased ei saaks uuesti toime panna ühiskonda kahjustavaid tegusid ning ei tekiks karistamatuse tunnet. Õigusemõistmisega on võimalik ennetada ebaseaduslike tegude kordumist ning seeläbi kaitsta ühiskonda. Seega kõik inimesed ja valdkondade esindajad peavad arvestama kohtusüsteemis tehtavate kärpete tagajärgedega - menetlused kaugenevad inimestest, tähtsajad pikenevad ning õigusriigi ja õiguskaitse tagamine on üha keerulisem. Lisaks eelnevale on kohtutel ka unikaalne roll tagamaks riigivõimu tasakaalu, kuna kohtud kontrollivad, kas täidesaatev ja seadusandlik võim tegutsevad õiguspäraselt ja vastavalt põhiseadusele.

2025. aastal on, eeldusel, et käimasolevate konkursside tulemusel täidetakse kohtunikukohad (6 esimese astme kohtunikukohta, 3 teise astme kohtunikukohta) alates 01.09.2025, esimese ja teise astme kohtute eelarves kohtunike palgafondi kokkuhoid ca 500 000 eurot. Kui kõik teise astme kohtunikukohad (3 kohta) täidetakse esimese astme kohtunikega (mis on tõenäoline), siis kasvab kokkuhoid ca 90 000 euro võrra. Seega, arvestades kohtunike arvestuslikku palgafondi 2025. aastal (22 125 274 eurot), on 8 kuu (01.01.2025-31.08.2025) palgafondi kokkuhoid 6 esimese astme ja 3 teise astme kohtuniku osas 582 292 eurot (I aste 369 258 eurot ja II aste 213 034 eurot).

2026. ja 2027. aasta kohtute eelarvete kärped takistavad arvestavas osas kohtutöötajate ja kohtute tehnoloogilise taristu arengu pidurdamist ning toovad kaasa lisakulusid riigile kohtute võimekuse taastamiseks. Realistlik on kohtumajade jätkuv sulgemine ning kohtuametnike koondamine kärpeülesande täitmiseks. Näiteks tuleks 2026. aasta kärpeülesande täitmiseks kohtutel ilma alternatiivideta koondada vähemalt 37 kohtujuristi ning 2027. aastal lisaks veel vähemalt 15 kohtujuristi ehk kahe aastaga kokku 22% kohtujuristidest. Eeltoodu toob olulised

muudatused õigusemõistmise senises kiiruses, samuti mõjutab oluliselt julgeolekuolukorda ja regionaalpoliitikat.

Kui kohtunikukohtadelt kokku hoitud raha ei saa kasutada muuks otstarbeks, siis:

- 2026. aastal tuleb sulgeda Jõhvi ja Rapla kohtumajad, lisaks koondada 18 kohtujuristi (või 35 istungisekretäri).
  - Kui 2026.aastal Jõhvi ja Rapla kohtumaju ei suleta, siis tuleb koondada 31 kohtujuristi ehk 13% kohtujuristidest.
  - Kui Jõhvi ja Rapla kohtumaju ei suleta ning kohtute kinnisvarakuludes remondikomponenti ei vähendata või seda ei arvestata kärpe hulka, siis tuleb kohtutel koondada kärpeülesande täitmiseks 50 kohtujuristi ehk 22% kohtujuristidest.
2027. a kärpeülesande täitmiseks tuleb 2027. aastal koondada 15 kohtujuristi (või 30 istungisekretäri). Kui kohtute kinnisvarakulude remondikomponenti ei vähendata, siis tuleb 2027. aasta kärpeülesande täitmiseks koondada 35 kohtujuristi.

Kohtunikukohad kehtestatakse määrusega. Kokkuhoid on tekkinud ilma määrust muutmata, st kohtunikukohti vähendamata. Määruse muutmise käesoleval hetkel ei ole võimalik, kuna konkurss eelviidatud üheksale kohtunikukohale on käimas ja määruse muutmiseks peab lisaks oma nõusoleku andma kohtute haldamise nõukoda.

Eelnõuga eraldatakse Vabariigi Valitsuse reservi sihtotstarbelistesse vahenditesse Justiits- ja Digiministeeriumi valitsemisalale ette 582 292 eurot kohtutele õigusemõistmise tagamiseks. Vastavalt vähendatakse 2025. aasta Vabariigi Valitsuse reservi sihtotstarbeta vahendeid. Samaaegselt on Justiits- ja Digiministeeriumil kohustus jälgida, et kohtunike palgafondiks (seadusest tulenev kulu) planeeritud vahendid kohtuniku ametikohale jäävad kasutamata summas 582 292 eurot. Juhul kui kohtunike palgafondi kulutused on lubatust suuremad (lubatud kasutada kuni 21 542 982 eurot), on Justiits- ja Digiministeeriumil kohustus tagastada Vabariigi Valitsuse reservi palgafondiks enam kasutatud vahendid.